

en bredere mobilisering. Som en konsekvens av dette unngikk man å ta stilling til politisk betente spørsmål, fordi det ble ansett som en trussel for samholdet. Dette førte til at Oborona framstod som irrelevant da det virkelig gjaldt.

Materialet i avhandlinga har også et potensiale som utgangspunktet for en bredere anlagt bok om opposisjonen i Putins Russland, som kan finne interesserte lesere også utenfor akademien. Mye av det Lyytikäinen skriver gjør det lettere å forstå hvorfor russiske NGO-er fungerer som de gjør, og en slik bok ville ikke minst kunne være av stor interesse for representanter for internasjonale NGO-er med samarbeidspartnere i Russland. For å kunne lykkes med en slik bok må forfatteren løfte fram de overordnede spørsmålene som trer ut av materialet og redigere bort de verste eksemplene på avhandlingssjargong. Jeg håper Lyytikäinen skriver den boka også.

Ord kan krossa betong – berättelsen om Pussy Riot

Masha Gessen

Falun: Brombergs 2014

333 sider. ISBN 978917337561-0

Anmeldt av **Guro Gjørven** [russlandsviter og frilansskribent, gurogj@gmail.com]

Med *Ord kan krossa betong* forteller Masha Gessen oss om hvordan og hvorfor Pussy Riot kom til, og om hvem de tre hovedmedlemmene av Pussy Riot, Nadjezjda Tolokonnikova, Jekaterina Samutsevitsj og Maria Aljokhina, er. Gessen beskriver fra et nært perspektiv, og hennes hovedfokus er ikke hva Pussy Riot har betydd for russisk politisk utvikling, eller å sette gruppen inn i en større samfunnsmessig ramme. Å flytte fokuset vekk fra Putin og storpolitikken betyr likevel ikke å la være å belyse de større samfunnstrendene, og Gessens utgangspunkt i det personlige fungerer svært godt også for dette formålet.

Forfatteren viser oss et Russland fra et annet perspektiv enn hva som vanligvis formidles i nyhetsbildet. Vi får ta del i livene og tankene til en del av dagens russiske befolkning som ikke ofte blir fremstilt i offentlig debatt, de opposisjonelle. Gessen maler et nært bilde av denne gruppen, og viser oss hvordan russere lever på forskjellige måter. Boken er et friskt pust i sin formidling av Russlands mangfoldighet.

Gessens tidligere biografi, *Putin – mannen uten ansikt*, tar tak i Putin som person og som epoke i russisk politikk. Den gir et viktig innblikk i det voldelige og korrupte som skjuler seg bak Russlands fasade. Boken forble likevel noe konspiratorisk, kanskje fordi forfatterens argumentasjon og premisset for det hun skrev aldri fravek hennes sterke opposisjonelle standpunkt mot Putin og staten. At Gessen nå tar utgangspunkt i å beskrive sine egne, det hun tror på og står nær, har definitivt vært svært vellykket. I en mer privat fortelling beskriver hun de opposisjonelle både reflektert og kritisk, og stiller viktige spørsmål om deres motiver og livshistorier.

Mange av aksjons- og opposisjonskunstnernes historier bunner i ensomme skjebner. Gjennom livene til disse alternative aktivistene får vi en fortelling om en hard hverdag og ødelagte familieliv lik den som preget mange familier rundt oppløsningen av Sovjetunionen. Under denne verdimessige og materielle oppbruddstiden følte mange seg fremmedgjorte og ensomme. Gessen beskriver svært godt hvordan dette preger den oppvoksende generasjonen. Vi får ansikter og livshistorier ut av statistikker om faderløse familier og alkoholproblematikk i Russland. Koblingen mellom fremmedgjøring etter Sovjets fall og den oppvoksende alternative generasjonen kunne, etter min mening, likevel vært enda rikere beskrevet. Som en historie om kulturell utvikling i Russland, er denne koblingen veldig spennende.

At Gessen kan beskrive de opposisjonelle og alternative i Russland i dag både på individnivå, men også som gruppe, gir oss en uvurderlig kulturell analyse av en post-sovjetisk og post-moderne generasjon russere. Mange av aktivistene er en del av de som står utenfor det etablerte samfunnet, og de ville nok vært einstøinger for seg selv. Som en gruppe, og dermed med sosial kapital og ideologisk tankegodt og tiltrekningskraft på andre opposisjonelle med ressurser, viser de en tilpasningsdyktighet til det harde livet rundt dem. Analysen av individene og gruppen, spenningen mellom individenes sårbarhet og deres voldsomme overbevisning og anti-materialisme, er noe av det dypeste Masha Gessen gir oss innblikk i gjennom denne boken. Gessen lar leseren selv trekke slutninger fra hennes beretninger. Slik skaper hun også troverdighet.

Samtidig viser hun oss hvilket potensiale som ligger i en høyt utdannet og politisk bevisst del av den unge generasjonen. I forsvartalen til Tolokonnikova får vi et innblikk i hennes politiske filosofi, hun er både en lederskikkelse i gruppa og en politisk filosof. Det er en interessant tekst og et vitnesbyrd fra et moderne

ikke-demokrati hun leser opp. De tre jentene, hovedpersonene i biografien, er likevel svært forskjellige. Her viser Gessen reflekterte tanker om mangfold og tilfeldigheter blant opposisjonsbevegelsen.

Pussy Riot vokste ut av performance- og kunstkollektivet Vojna, som også arrangerte sjokkerende stunts. Stuntene som fikk mindre oppmerksomhet var desto mer geniale, og viser gruppens potensiale. Boken gir oss et inntrykk av at nettopp det som lå bak de medievennlige stuntene, både personene, tankegodset og den alternative russiske kulturen, egentlig er det interessante ved Pussy Riot.

Gessen setter også Pussy Riot inn i opposisjonskulturen i Russland fra 70- og 80- tallet til i dag, og vi får raskt en historisk ramme for gruppen. Gessen, som selv er en ledende forkjemper for LHBT-rettigheter, forteller oss om hvordan feminismen aldri slo rot i Russland. Sovjetisk ideologi og familiepolitikk ble mer verdikonservativ fra 1930-tallet av, og stoppet utviklingen av en sovjetisk feminisme. Tolokonnikova og Samutsevitsj skaper gruppen samtidig som de skaper dens grunnlag, en russisk feministisk ideologi. Hvordan var det å – nærmest på bar bakke – skape en feministisk bevegelse i Russland? Gessen gir oss et godt innblikk i hvilken kultur i dagens Russland disse tankene vokste ut fra, i en tid der mange var desillusjonerte over den politiske utviklingen i landet og det ble klart at Putin igjen ville bli president i 2012. Feminismen knyttes direkte som motsvar til statens patriarkalske maktmonopol.

Er det også noe negativt ved at Gessen fremstiller historien om Pussy Riot først og fremst som tre individer og deres kamp mot et korrupt system? I denne beretningen er det nettopp dette som gjør at systemet, korrupsjonen og Putin blir belyst på en mer troverdig måte. Ved å ta for seg *kulturen* rundt Pussy Riot, og fortelle jentenes historie, kommer kritikken av *politikken* til oss på nye måter.

Ikke minst klarer Gessen denne gangen, gjennom svært detaljerte og overbevisende førstehåndsbeskrivelser, å gi et sterkt inntrykk av et ikke-fungerende rettssystem og et fengselssystem preget av mishandling, lovløshet og undertrykking. Fortellingen om Tolokonnikova er skjellsettende. Hun sitter i en fangeleir i Mordovia etter rettsaken, der fangene jobber sytten timers skift og blir holdt under torturlignende forhold, skapt av systemet og fangevokterne. Gessen lykkes med å beskrive utviklingen til Pussy Riot og den mørke tiden gruppen delte i forskjellige fengselsleirer i Russland.

Dette er en historie om hvordan unge mennesker plutselig kan havne i noe de ikke har kontroll over, og hvordan små tilfeldigheter kan få store og farlige konsekvenser i dagens Russland. Gessen har levert en spennende beretning om både feminisme og forandring i Russland.

Da øst ble vest: livet i Europa etter kommunismens fall

Ingrid Brekke

Oslo: Kagge 2014

234 sider. ISBN 9788248914945

Anmeldt av **Zsuzsanna Kiss** [hovedbibliotekar, Universitetsbiblioteket i Oslo, zsuzsanna.kiss@ub.uio.no]

Høsten 2014 kom det ut to bøker om Øst-Europa, begge to skrevet av journalister. En av skribentene, Jahn Otto Johansen, har en karriere på nesten 60 år bak seg som utenrikskorrespondent. Den andre er 30 år yngre og har bare et fireårig nærmere bekjentskap med denne delen av Europa som dens egne innbyggere gjerne kaller Sentral-Europa. Betegnelsen *Sentral-Øst-Europa* brukes gjerne også, for eksempel av den kjente samfunnsøkonomen János Kornai for å markere avstanden fra Russland (se «The Great Transformation of Central Eastern Europe», *Economics of Transition*, 14 [2], 2006).

Den yngre journalisten Ingrid Brekkes bok fortjener også stor oppmerksomhet. Hun har vært stasjonert i tilsammen to år i Berlin som Aftenpostens korrespondent, i tillegg har hun reist mye på tvers av hele Øst-Europa fra Tyskland til Ukraina. Hun har forbedret seg grundig i både historie, samfunn og det politiske liv i disse landene, samtidig som hun har stiftet personlig bekjentskap med et anseelig antall mennesker med vidt forskjellig bakgrunn. Hun har intervjuet sosiologer, filosofer, politikere, prester, studenter, unge og gamle. Hennes bok er ikke bare en åpensinnet, frisk gjengivelse av hennes opplevelser, men den inneholder også noen fine, korte sammenliknende refleksjoner om Norge og norske forhold.

Bokens sjanger tilsier at man ikke skal forvente seg noen dypere samfunnsanalyser, men god journalistikk kan ofte fortelle mye. Ingrid Brekke er flink til å plukke ut intervjuobjekter med den type mangfoldige etniske familiebakgrunner som er så vanlig